

УДК 930.253:94(477.82)“1941/1945”

В. М. ГИКА*

ПАРТИЗАНСЬКА БОРОТЬБА НА ВОЛИНІ ЯК СКЛADOVA НАРОДНОГО ОПОРУ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ

На основі архівних документів проаналізовано формування, становлення, розгортання народного руху опору на Волині у вигляді підпільних груп, партизанських загонів, з'єднань у боротьбі з нацистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. та його вклад у загальну перемогу над ворогом.

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна; “новий порядок”; радянський рух опору; партизанський рух; Державний архів Волинської області; тимчасова окупація; підпільні групи.

Від страхітливих подій Великої Вітчизняної війни, з якими пов'язані найтрагічніші сторінки в історії України, від Перемоги над нацистською Німеччиною нас відділяє 65 років. Нацистський “новий порядок” мав за мету перетворити територію України на аграрно-сировинний додаток рейху, життєвий простір для арійської раси, на джерело постачання дешевої робочої сили для німецької економіки.

Вся територія Волині, а це 30 сільських районів, 3 міста обласного, 5 районного підпорядкування, 859 сільських рад, була окупована нацистськими загарбниками в перші дні війни.

З початком окупації населення Волині зазнавало масових пограбувань та фізичного знищення, тому на протидію «новому порядку» формувався радянський рух опору, створювались підпільні групи, різноманітні партизанські формування.

Незважаючи на те, що в останні роки дослідниками і автором цих рядків досить різнопланово характеризувався склад та зміст документів фондів Державного архіву Волинської області, в тому числі про події Другої світової та Великої Вітчизняної воєн, не достатньо висвітленими залишались деякі аспекти партизанського руху. Цей радянський рух опору не діяв би тривалий час, якби не мав підтримки населення окупованої території, адже відомо, що в складі партизанських загонів було чимало цивільного населення, яке в ході воєнних операцій набувало практичних навиків ведення підпільної роботи. Тому цей рух відчутно впливав на хід воєнних подій на фронтах та прямо був зв'язаний з успіхами масштабних воєнних операцій. Це ті чинники, які переконливо

---

* Гика Володимир Миколайович – директор Державного архіву Волинської області.

засвідчують всенародний характер війни, її визвольну спрямованість. Яскравим підтвердженням цих слів може служити національний склад партизанського з'єднання О.Ф.Федорова і загону ім. Ванди Василевської :

українців	– 1976	українців	– 1
росіян	– 1655	євреїв	– 247
білорусів	– 974	осетинів	– 4
грузинів	– 40	каратаїв	– 4
азербайджанців	– 3	комизирів	– 4
вірменів	– 10	чувашів	– 3
казахів	– 9	мордвинів	– 5
латишів	– 3	лезгинів	– 3
таджиків	– 3	калмиків	– 2
естонців	– 1	кабардинців	– 1
татар	– 25	циганів	– 2
башкирців	– 4	поляків	– 258
марійців	– 2	греків	– 2
словаків	– 3	угорців	– 12 ¹

У період тимчасової окупації Волині на її території діяли 32 партизанські загони та з'єднання і 71 підпільна група. Підпільні групи через партизанські загони та з'єднання отримували завдання щодо:

- збору даних про кількість і місце дислокації фашистських військових частин, техніки, танків, дзотів, дотів, зенітних установок;
- системного збору даних про рух через залізничні вузли військових ешелонів, техніки на фронті;
- здобуття і доставки на пункти зв'язку зброї, вибухових матеріалів, бікфордових шнурів, зарядів;
- розповсюдження радянських газет, листівок, зведень “Совінформбюро”, звернень до німецьких солдатів².

Практично відразу після окупації Волині створювались збройні формування. Так, колишній секретар Сенкевичівського райкому партії Волинської області О. Ф. Конопльов у липні 1941 року був направлений для організації партизанського руху. Восени 1941 року він створив партизанську групу в Колківському районі. Проте вже в жовтні група була розгромлена нацистами, врятуватись вдалось керівнику і декільком особам. В серпні 1941 року колишній член КПЗУ М. П. Коніщук прибув у рідне село Грива і організував ряд підпільних груп в селах Камінь-Каширського району, а в березні 1942 року на їх базі було створено партизанський загін.

Із підпільних груп сіл Клубочин, Сильне, Журавичі був створений загін О. Ф. Філюка. 15 жовтня 1942 року в Цуманські ліси десантовано групу старшого лейтенанта К.П.Алексеева, яка влилась до загону.

Загін діяв до визволення області і навіть вийшов у рейд на територію Польщі³.

Восени 1941 року був десантований у свій Шацький район колишній член КПЗУ Шкворода Степан Олексійович. Він організував підпільні групи. У березні 1942 року підпільні групи почали діяти в лісах, де до них приєдналися втікачі з концтаборів і бійці Червоної Армії, які перейшли Західний Буг із Польщі. Так був створений загін ім. Ворошилова. В червні 1942 року загін перейшов у Ратнівський район, де об'єднався з однойменним загonom В. М. Михайловського. В серпні 1942 року загін влився в Пінське з'єднання партизанських загонів В. З. Коржа. Третього вересня 1942 року командир загону С. О. Шкворода загинув у бою на території Білорусії⁴.

У серпні 1942 року Оперативний центр Розвідувального управління Червоної Армії, що знаходився в Білорусії, направив в Україну, в тому числі на Волинь, невеликі партизанські загони І.Насекіна і Г.Картухіна.

На початку війни було створено низку підпільних груп та партизанських загонів в інших районах Волинської області.

З метою об'єднання розрізнених підпільних груп, партизанських загонів та подальшого розгортання партизанської боротьби, координації воєнних операцій на початку грудня 1942 року на Волинь прибув загін батальйонного комісара А. П. Бринського, який об'єднав під своїм командуванням раніше направлені партизанські загони І. Насекіна і Г. Картухіна та місцеві партизанські загони П. Х. Самчука, М. П. Коніщука, Ю. Собесяка, О. Філюка. Крім цього, в загін А. П. Бринського влились невеликі партизанські групи Петра Костіка, Івана Геча, Якова Павельчука, Шаферчука, Кузьми Ільюка та ряд інших.

Партизанськими загонами з'єднання А.П.Бринського за період з 1 жовтня 1942 року по 1 січня 1944 року було підірвано 409 німецьких військових ешелонів, розбито 2 387 вагонів, підірвано 117 мостів, вбито понад 6 тисяч німецьких солдат та офіцерів, понад 14,3 тис. фашистів отримали поранення⁵.

Перед керівництвом партизанських загонів, крім організації воєнних дій, стояли завдання допомоги мирному населенню, адже немало старих, жінок, дітей, які потерпали від німецького терору, залишилися без даху над головою і продовольства.

З метою збереження мирного населення наказом по партизанських загонах № 11 від 17 грудня 1942 року було створено три цивільні табори, куди були зведені старі, жінки та діти. Вони забезпечувались одягом, продуктами, кожен табір мав жорна для помелу зерна, виділялась необхідна кількість дійних корів. Для надання медичної допомоги в цивільних таборах працювало по одному медпрацівнику. Кожен цивільний табір охороняли п'ятеро озброєних бійців⁶.

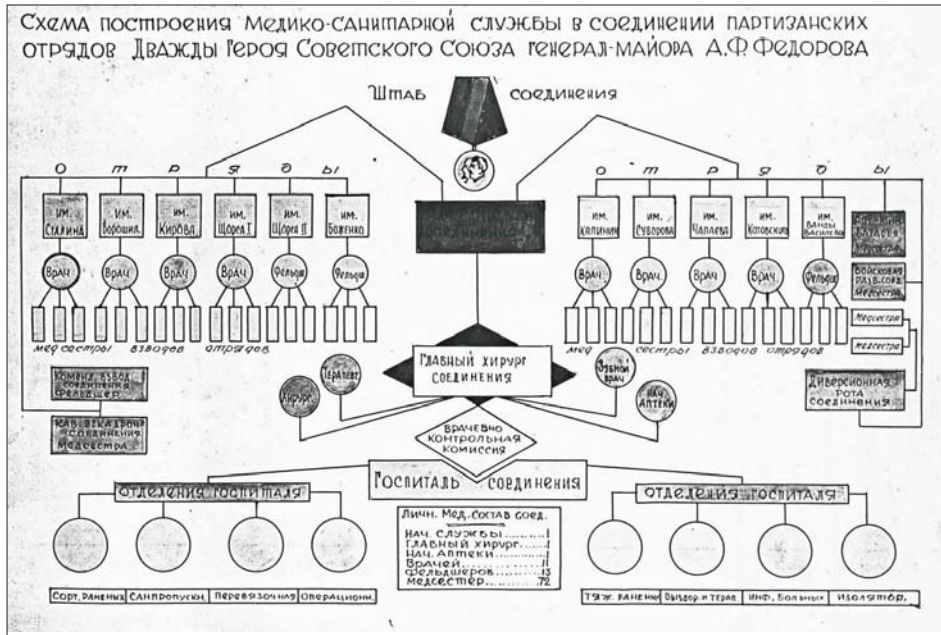

Схема побудови медично-санітарної служби в з'єднанні партизанських загонів двічі Героя Радянського Союзу генерал-майора О. Ф. Федорова.
 ф. П-597, оп. 1. спр. 30, арк. 217.

У червні 1943 року на Волинь прибуло Чернігівське з'єднання партизанських загонів під командуванням О. Ф. Федорова, штаб якого дислокувався в с. Лобна Любешівського району. У складі з'єднання на Волині діяло 13 партизанських загонів, а саме: ім. Щорса, ім. Чапаєва, ім. Сталіна, ім. Ворошилова, ім. Кірова, ім. Калініна, ім. Суворова, ім. Котовського, ім. Хрушова, ім. Ванди Василевської, ім. Богуна, ім. Шевченка, ім. Боженка.

Радіус дії з'єднання поширювався із сходу на захід до 400 км та із півночі на південь до 300 км.

Значущу бойову операцію було проведено поблизу залізничного вузла м.Ковель. 23 лютого 1944 року партизанські загони вийшли на вихідний рубіж і зав'язали бій за 18 кілометрів від міста, у селі Несухойже, яке утримувалося двома батальйонами есесівців. Ударна група в кількості 640 чол. під командуванням Ф. І. Лисенка упродовж цілого дня не виходила з бою. До 5-ої години вечора батальйони СС були повністю знищені, вдалося врятуватися лише командир батальйону та ще 4 бійцям німецької армії, які вилетіли літаком. В цьому бою було вбито 1264 німці, підбито 4 танки, знищено 48 автомашин, радіовузол, телефонно-телеграфний вузол, взято 8 батальйонних мінометів, 18 кулеметів та 120 автоматів⁷. За свідченням взятого в полон уповноваженого гестапо, німецьке командування вважало, що в район с.Несухойже прорвалася якась частина Червоної Армії.

Державний архів
 Волинської області
 Фонд № П-597
 Опис № 1
 Справа № 32, арк. 13

БОЕВОЙ ПРИКАЗ № 15.

Воинской части 0015

~~СОВ. СЕКРЕТНО~~
РОЗСЕКРЕЧЕНО

от 1-го июля 1943 года.

Лес, 5 км. северо-во-
сточнее оз. Черевце.

Карта 1:100000

О выходе 5 батальона воинской части 0015 на объект постоянного действия ж.д. Кувель-Влад. Волянский в район, лес 5 км северо-западнее с. Мосур.

П Р И К А З И В А Ю:

1. Командиру 5 батальона тов. Николаеву, комиссару батальона тов. Каравееву, начальста батальона тов. Боченкову, зам. командира батальона по разведке тов. Смарченко, с батальоном, в составе 245 человек 2 июля 1943 года вступить в район действия, конечный пункт лес, 5 км северо-западнее с. Мосур.

Бойовий наказ № 15 Військовій частині 0015 від 1-го липня 1943 року
 ф. П-597, оп. 1. спр. 32, арк. 13-15.

- 14 -

2. По прибытии на цель организовать:

- а/ минирование/МОД/ участков ж.д. Ковель-Владимир-Вольский и Турыйск. Мины заложить сроком действия на 40 дней;
- б/ организовать крушение всех проходящих поездов с обязательным обстрелом и уничтожением паровозов. Взорвать и разгрузить не менее 2 вагонов с боеприпасами, оружием и продуктами питания;
- в/ выдвигать и устанавливать связь с местными партизанскими отрядами, оказывая им всемерную помощь и направлять их работу на активную борьбу с противником;
- г/ выделить небольшие группы проверенных партизан, для организации из лучших людей местного населения новых диверсионных групп и партизанские отряды;
- д/ учитывая большую засоренность националистами в районе действия батальона, командование батальона организовать работу по их реаллокации. Если же нац. формирования будут мешать выполнению задания, в таком случае всю эту мразь уничтожать;
- е/ вести постоянную разведку гарнизонов противника и передвижения войск в своем районе действия и результаты немедленно сообщать, с обязательным указанием нумерации частей, рода войск, их численности, вооружение, направления движения и дислокации;
- ж/ развить широкую сеть агентурной разведки.

3. На место сосредоточения прибыть 13 июля 1943 года.

Следовать по маршруту: Грива, Боровецкий Заход, Борсирование р. Сгоход в районе Боровно, Дюродзе, Чино фл. Завава, Лука, Залебе, Чина, Датыль, Нидатыль, переход через шоссе Ковель-Брест, Лотак, Пасочно, Основа, Чевель, переход линии ж.д. Ковель-Брест, Смоляры, Пасочество, Осольня, Мальники, Гудыже, Явошица, Яванец, Бак, кир. стезельный завод, Кизе, Городно, переход линии ж.д. Ковель-Холы, лес 5 км юго-восточнее ст. Машев, Радзихув, Чалюс, Вятув, Земляница, лес 4 км юго-западнее, Земляница-место дислокации.

Державний архів
Волинської області
Фонд 38
Опис № 6
Сторінка 38 з 38 арк. 67

Бойовий наказ № 15 Військовій частині 0015 від 1-го липня 1943 року
ф. П-597, оп. 1, спр. 32, арк. 13-15.

- 15 -

<u>ПЕРШИЙ ПЕРЕХОД</u>	- 24 км. дзевка, лес в районе Боровицкие Заходы.
<u>ВТОРОЙ ПЕРЕХОД</u>	- 17 км. дзевка, лес 5 км западнее Яйно.
<u>ТРЕТИЙ ПЕРЕХОД</u>	- 19 км дзевка, лес 5 км западнее Яйно. ?
<u>ЧЕТВЕРТЫЙ ПЕРЕХОД</u>	- 15 км дзевка, лес 8 км. западнее Датынь.
<u>ПЯТЫЙ ПЕРЕХОД</u>	- 28 км. дзевка, лес 3 км. восточнее Смоляры.
<u>ШЕСТОЙ ПЕРЕХОД</u>	- 14 км. дзевка, лес 5 км. западнее Д. Бутигр.
<u>СЕДЬМОЙ ПЕРЕХОД</u>	- 18 км. дзевка, лес 4 км. восточнее Скришица.
<u>ВОСЬМОЙ ПЕРЕХОД</u>	- 22 км. дзевка, лес 5 км. юго-восточнее Машев.
<u>ДЕВЯТЫЙ ПЕРЕХОД</u>	- 24 км. лес 5 км северо-восточнее с. Масур-место дислокации.

4. Организация связи:

- а/ через радио, для чего приять 2-х радистов, старший Гаркушенко с рацией;
- б/ посылками, которых высылать по достижению установленного места дислокации и в дальнейшем высылать по мере необходимости, но не реже 2-х раз в месяц;
- в/ все проделанные мероприятия по диверсии и разведке сообщать по радио.

5. Начальнику диверсионной службы части обеспечить батальон необходимым количеством взрывчатки.

6. Полное выполнение настоящего приказа считать выполнение задания.

КОМАНДИР В/ЧАСТИ 0015
ГЕРОИ СОВЕТСКОГО СОЮЗА
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР
/ФИЛЮК/

КОММУССАР В/ЧАСТИ 0015
КОММУССАРОВИЧ
/ДР.../

НАЧАЛЬНИК ШТАБА В/ЧАСТИ 015
КАБИТАН
/ПАНОВ/

Окремі дані, що частково вдалося встановити про диверсійні дії загону ім. О. Ф. Філюка
ф. П-597, оп. 1. спр. 187 "Списки особового складу партизанського загону т. Філюка О. Ф. і деякі дані про диверсії, здійснені цим загonom, арк. 19, 22.

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Де деякі дані частково
вдалося встановити, про диверсій-
ні дії загону Філюка О. Ф.

15/Х 1942 р. В с. Суськ знищено сільську
управу з документальними та
2 телеграфна.

15/Х 1942 р. В с. Коростин Ровенської обл.
знищено сільську німецьку
управу з документальними,
убити один бандіт націона-
ліст; нами втрачені
поранений один партизан
Гав. Рон Назим Якович.

16/Х 1942 р. В Стетаньків р-ні Ровенсь-
кої обл. знищено 4 сіль-
ських німецьких управ з
документальними, одно поштове
в'язниця та 2 телеграфна.

Державний архів
Волинської області
Фонд № П-597
Опис № 1
Справа № 187, арк. 19

Окремі дані, що частково вдалося встановити
про диверсійні дії загону ім. О. Ф. Філюка
ф. П-597, оп. 1, стр. 187 "Списки особового складу партизанського загону
т. Філюка О. Ф. і деякі дані про диверсії, здійснені цим загonom, арк. 19, 22.

17/хв 1943р. — Зрив шалаюна на захід від
ж. д. станц. Волка йдузи на
фронт, знищено паравоз,
3 вагона, убито 7 десантців
і 17 ранено.

18/хв 1943р. — Ходив сам особисто
на засаду проти вогосов-
ців, вбито 5 вогосовців,
забрало 4 винтовки, пару
коней з возом, 13 курей шти,
і 6 кілограм м'яса слівач.

24/хв 1943р. — Зрив шалаюна на захід
ж. д. станц. Звірив йдузи на
захід, знищено паравоз
4 вагона з військового
технікою, задржман
рух на ж. д. 18 годин.

9/хв 1943р. — В с. Домашів Цуманського
р-на вів бій з українсько-буржу-
азькими нацистськими, вбито
6 бандитів і забрало 11 винтовок.

Державний архів
Волинської області
Фонд № П-597
Опис № 1
Справа № 187, арк. 22.

Окремі дані, що частково вдалося встановити
про диверсійні дії загону ім. О. Ф. Філюка
ф. П-597, оп. 1. спр. 187 "Списки особового складу партизанського загону
т. Філюка О. Ф. і деякі дані про диверсії, здійснені цим загonom, арк. 19, 22.

Найбільш ефективні визвольні дії з'єднання припали на липень-серпень 1943 року. За цей час знищено 4000 ворожих ешелонів з бойовою технікою і живою силою ворога. В ході бойових дій знищено та поранено 32 тис. німецьких солдат, при порівняно невеликих втратах партизан (до 1000 вбитих і поранених). Понад 1000 партизанів цього з'єднання нагороджено орденами і медалями, 19-м – присвоєно звання Героя Радянського Союзу⁸.

У березні 1944 року після звільнення частини області з'єднання вишло в тил Червоної Армії. На базі цього з'єднання після відкликання двічі Героя Радянського Союзу О. Ф. Федорова до м. Києва було сформовано два з'єднання під командуванням Г. В. Балицького і Д. І. Рванова.

На території Ковельського та Старовижівського районів Волині діяли також партизанські загони Полтавського з'єднання. Перша Українська партизанська дивізія імені двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака пройшла рейдом по Волині від Маневицького до Любомльського районів, 25 січня 1944 року повернула в напрямку Львова, пройшла прикордонними районами Волині (Устилузьким, Володимир-Волинським, Іваничівським, Горохівським) і 10 лютого вийшла на територію Львівської області.

З'єднання партизанських загонів Пінської області Білорусії постійно здійснювали бойові операції в північних районах Волині (Любешівському, Ратнівському, Камінь-Каширському). Із Пінського з'єднання на території Волині діяли, в основному, партизанські загони ім. Суворова, ім. Орджонікідзе та ім. Костюшко.

Підсумовуючи короткий огляд діяльності партизанських груп, загонів, з'єднань, що брали участь у боях на окупованій території Волині, однозначно можна стверджувати, що цей рух був складовою частиною народного опору у Великій Вітчизняній війні, і радянські партизани вели боротьбу з фашизмом, відстоюючи свободу, незалежність держави, свого краю, рідної сім'ї. Це підтверджують і запропоновані в доповнення статті копії документів.

Глибокий аналіз документів, спогадів учасників партизанського руху наводить на певні роздуми та дозволяє зробити деякі узагальнення, а саме: на початковому етапі воєнних дій партизанські групи та загони діяли розрізнено, що спричиняло не завжди обґрунтовані втрати. Із документів випливає, що нерідко між командирами партизанських формувань виникала неузгодженість в діях, це негативно впливало на результати бойових операцій. Але вказані фактори аж ніяк не можуть применшити ролі і значення цього масового руху опору у боротьбі з ненависним ворогом.

І нинішнє покоління, особливо молодь, повинне знати про подвиги народних месників, героїзм, мужність та самопожертву наших батьків,

матерів, братів та сестер, земляків, військовослужбовців Червоної Армії та глибоко вшанувати їх світлу пам'ять.

¹ Державний архів Волинської області, ф. П-597, оп. 1, спр. 19, арк. 5.

² Там само, спр. 74, арк. 20.

³ Там само, спр. 21, арк. 163–165.

⁴ Там само, спр. 184, арк. 13–15.

⁵ Там само, спр. 8, арк. 2–8.

⁶ Там само, спр. 181, арк. 10.

⁷ Там само, спр. 32, арк. 30.

⁸ Там само, спр. 30, арк. 285–290.

На основании архивных документов проанализировано формирование, становление, развертывание народного движения сопротивления на Волыни в виде подпольных групп, партизанских отрядов, соединений в борьбе с нацистскими захватчиками в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. и его вклад во всеобщую победу над врагом.

Ключевые слова: Великая Отечественная война; “новый порядок”; советское движение сопротивления; партизанское движение; Государственный архив Волынской области; временная оккупация; подпольные группы.

Based on archival documents the article analyzes an formation, formation, deployment of national resistance movement in Volyn' as clandestine groups, guerrilla groups, connections to fight with the Nazi invaders in the Great Patriotic War of 1941–1945 and its contribution to total victory over the enemy.

Keywords: Great Patriotic War; "New order"; Soviet resistance movement, the guerrilla movement, the State Archive of Volyn' Oblast, temporary occupation; clandestine groups.